

Verdwijntrucs in taal en beleid: concepten zijn geen speelgoed

Magda Michielsens

Lezing in het kader van de
studiedag *Gender versus Diversiteit*
Raad voor de Gelijkheid van Mannen en Vrouwen
Brussel, 6 december 2006

1. Verdwintruc

‘Diversiteit’ betekent ‘verscheidenheid’. Er bestaat dus een grote diversiteit aan mensen. Vrouwen zijn geen mannen, en niet alle vrouwen zijn conforme kopieën van elkaar. Diversiteit alom dus, waar geen massaproductie is heerst er diversiteit. Maar vandaag interesseert ons de betekenis die aan ‘diversiteit’ wordt gegeven op het terrein van ‘gelijke kansen’. We zien de laatste tijd meer en meer dat vrouwen onder de grote noemer van ‘diversiteit’ worden geplaatst. We zien dat de thematiek van de gelijkheid vrouw/man verdrinkt in de grote poel van ‘diversiteit’. Velen van ons ervaren dat dagelijks in ons werk.

‘Diversiteit’ is een begrip waarmee beleid wordt gevoerd en prangende maatschappelijk situaties worden beschreven. We moeten er dus omzichtig mee omgaan. Omdat het vandaag Sinterklaas is, gebruik ik de aan het feest aangepaste terminologie: begrippen zijn geen speelgoed.

Het is bijzonder jammer, in het kader van de zichtbaarheid van vrouwen, dat vrouwen onder de noemer van ‘diversiteit’ worden gevangen.

- Vrouwen zichtbaar maken, vrouwen een stem geven, is een belangrijke doelstelling geweest van feminisme en van gelijkekansenbeleid m/v. Daar waar gesproken wordt van ‘diversiteit’ krijgen vrouwen die zichtbaarheid niet, en krijgen we die stem niet. Abstracties toveren steeds concrete levende mensen weg. Dat werkt zo, men mag het dus niet

lichtzinnig of onverantwoord doen. Er is binnen genderbewuste (feministische) taal- en wetenschapsbeoefening decennia lang gewerkt om tegen die verdwijnturen van de taal in te gaan. Er is gestreefd naar het levend houden in de taal van actoren en we willen ook het geslacht van die actoren laten zien. Vrouwen onder de grote paraplu van ‘diversiteit’ schuiven, dat gaat daar tegen in.

Het is natuurlijk jammer (hoewel het wel vaker gebeurt) dat op het terrein van empowerment van vrouwen en van gelijkheid m/v, langs de ene kant teniet wordt gedaan, waar langs de andere kant (ESF-projecten, taalprojecten, beroepsnamen, literatuur, film, media, onderwijs ...) hard wordt aan gewerkt. Telkens we ‘diversiteit’ zeggen en schrijven, en we bedoelen ‘pour les femmes, la même chose’ zijn we weer terug bij af.

Er is trouwens niet enkel het begrip ‘diversiteit’ dat vrouwen onzichtbaar maakt. We mogen ook eens nadenken of ons dierbaar begrip ‘gender’ dat ook niet doet. Ik pleit voor het benoemen, vermelden, aanwijzen van concrete mannen en vrouwen daar waar ze zijn. Hiermee heb ik niet gezegd dat ‘gender’ een slecht concept is. In wetenschappelijk onderzoek kan het heel nuttige diensten bewijzen. Ik denk echter dat we moeten zorgen dat het geen rol speelt in de cascade van verlies aan gewonnen terrein voor vrouwen. Zichtbaarheid was één van die winstposten en die dreigt verloren te gaan.

Diversiteit is een ‘killing concept’. Met ‘killing concepts’ bedoel ik het taalgebruik, gekristalliseerd in centrale termen, dat mensen, problematieken, begrippen, ideeën uit ons discours en bewustzijn doet verdwijnen. Hoe meer we het over ‘diversiteit’ hebben en daarmee ook de ‘diversiteit’ aan geslachten bedoelen, hoe meer we vrouwen doen verdwijnen uit ons mentaal plaatje. Dat proces is aan de gang.

Ik wijs erop dat de eliminatie gebeurt, vrouwen verdwijnen uit beeld, vrouwen zijn niet sexy meer, en ik ben daar tegen. Je kan natuurlijk ook van mening zijn dat het goed is dat dat gebeurt. Je kan van mening zijn dat vrouwen niet meer bestaan en dus ook niet moeten genoemd worden. Cfr. Kathleen Van Brempt “Er zijn geen vrouwen meer!”, De Morgen, 14 september 2006. Ik vind het een vreemde ervaring om aan de minister van Gelijke Kansen te zeggen dat ik van mening ben dat vrouwen wél bestaan.

genderstatistics vind ik bijvoorbeeld belangrijk, maar om dat te doen

moet je veronderstellen dat er vrouwen bestaan

geweld tegen vrouwen vind ik belangrijk, maar om daar iets tegen te doen, moet je veronderstellen dat er vrouwen bestaan die slaag krijgen, en moet je die situatie niet genderneutraal intrafamiliaal geweld noemen

gendermainstreaming is belangrijk: vele vrouwen uit vrouwen- en genderstudies, in heel Europa, hebben hun best gedaan om de sensibiliteit die er gegroeid is om zich af te vragen of centrale maatschappelijke waarden, handelingsvoorschriften, gevoelens, persoonlijke relaties, instituties, beelden, engagementen, enzovoort, wel hetzelfde betekenen voor vrouwen en voor mannen, in beleid te laten omzetten. Uit die sensibiliteit en inzicht zijn veel positieve zaken voort gekomen voor vrouwen en mannen. Het is de basis voor emancipatie en voor het creëren en waarnemen van kansen. Om te kunnen gendermainstreamen moet je tenminste veronderstellen dat vrouwen bestaan. Gender mainstreaming veronderstelt gefundeerde, diepgaande, wetenschappelijk gedreven sensibiliteit voor de relevante verschillen tussen mannen en vrouwen.

2. **Diversiteit is een slecht concept**

Diversiteit is op dit ogenblik het belangrijkste ‘killing concept’. Het is een killing concept (het elimineert andere relevante termen) én het is een slecht concept. Ik zal aangeven waarom:

- Het wordt gebruikt als vlag voor anti-racisme. Het gevolg is dat geen enkel weldenkend mens tegen ‘diversiteit’ kan zijn. Als men tegen diversiteit of tegen het concept ‘diversiteit’ is stelt men zichzelf in een slecht daglicht. Omdat ‘diversiteit’ de vlag is voor anti-racisme maakt het ons weerloos om erover te discussiëren. Het maakt geen ruimte, het snoert de mond.

- Ondanks deze functie als mobilisator van welwillende krachten, drukt ‘diversiteit’ onverschilligheid uit. Er bestaan vele verschillen, vele verschillende groepen en culturen en die mogen /moeten naast elkaar bestaan, evenwaardig. De grote nadruk op ‘diversiteit’ belet mij te argumenteren waarom ik voor de ene waarde ben en tegen de andere. Er blijft dan uiteindelijk enkel de wet over om onderscheid te maken tussen verschillende praktijken (als ten minste niet juist de wet mij verbiedt om onderscheid te maken).

- 'Diversiteit' negeert onderscheiden. Het is post-modern en sociaal relativistisch en weigert verantwoordelijkheid te nemen. Het dwingt mij om geen vragen te stellen over de plaats van godsdienst in Europa, het vraagt dat re-traditionalisering mij koud laat.

- 'Diversiteit' is het centrale concept voor het beleid (niet enkel voor het gelijke kansen beleid trouwens) terwijl het juist een begrip is dat weigert positie in te nemen, weigert keuzes te maken, weigert doelstellingen voor beleid (wat definierend is voor beleid) aan te nemen.

- Diversiteit draagt een onoplosbare spanning in zich tussen enerzijds individualiteit en anderzijds teruggeworpen zijn op groepsbindingen. Mensen zijn zo divers dat ze uniek zijn (=individualistisch) Diversiteitbeleid moet iedereen aan zijn trekken laten komen. Is het misschien liberaal beleid? Diversiteitsbeleid moet de etnisch-culturele bindingen van mensen respecteren. Duwt het mensen misschien in hun groepen en culturen, ook als onderdrukking van vrouwen eerder de regel dan de uitzondering is?

Verskil met het begrip differentie

In 1995 hield ik een lezing over de filosofische interpretatie van differentie en diversiteit, in het kader van een studiedag voor federale ambtenaren over 'management van de diversiteit'. Ik stelde vast dat hoge ambtenaren wel positief stonden voor dat concept. Het had toen enkel met geslacht te maken, maar omdat het zo lang moeilijk was geweest om vrouwen vooruit te jagen in de stroom der volkeren was 'diversiteit' wel handig: daarmee was dan ook gezegd dat de leidende ambtenaar niet altijd een middelbare blanke mijnheer moest zijn. Ik was in de discussie achteraf eigenlijk verwonderd dat oudere machtige mannen zo gemakkelijk mee gingen toen, met dat concept 'diversiteit'. Ik heb dat toen als volgt geïnterpreteerd: zij voelden hun macht wegglijpen aan de jongeren en vonden in 'diversiteit' een discours dat niet enkel vrouwen legitimeerde, maar ook hun ouder wordende zelf. Het was een vreemde alliantie, maar het was er wel één.

MAAR

- différer: is actief en zel**f**bewust
- diversiteit is laten bestaan

Welke gelijkheid maakt een verschil – Acceptatie van welk verschil maakt gelijk?

In 1990 hielden we aan de Universiteit van Nijmegen een Zomercursus

“Het begrip Differentie in Vrouwenstudies: te pas en te onpas?” Er is dus al wel eens eerder kritische nagedacht over ‘verschillen’. Gelijkheid en verschil zijn brandende thema’s geweest in de feministische theorie. Die zusterwisten hebben enkel zin gehad, omdat men de vraag durfde stellen wélke verschillen gerespecteerd en geaccepteerd dienen te worden. Dat hoort een inhoudelijke discussie te zijn. En niet een verplicht statement dat ‘diversiteit’ een meerwaarde is en moet bevorderd worden, zonder het over de kwaliteit van de verschillen te hebben.

- ‘Diversiteit’ wil het denken in termen van minderheden en minderheidsgroepen doorbreken. Maar, vrouwen zijn geen minderheid en zijn dat ook nooit geweest. En een aantal kenmerken die vrouwen met minderheidsgroepen hebben gedeeld, zijn dankzij de emancipatie, ondertussen verdwenen.

- ‘Diversiteit’ is een verdoezelend begrip, dat men op een geforceerde manier een positieve connotatie probeert te geven. Hoewel het begrip ‘diversiteit’ om het even wat kan betekenen (mensen zijn soms gehandicapt en soms niet, mensen zijn jong of oud of ertussenin, kasten zijn hoog of laag, mensen zijn man of vrouwen, PC’s zijn snel of traag, boeken zijn moeilijk of dik of dun, mensen zijn een zwarte superman, een blinde batman of een vrouw die aan de anabole steroïde heeft gezeten ...) levert het in alle geval een meerwaarde. Daarvan is de overheid zeker. Dat staat duidelijk in de beleidsbrieven. Zoveel impact heeft echter de taal op de werkelijkheid niet.

Een voorbeeld van de warrigheid van het begrip:

Laat ons even kijken naar het diversiteitsbeleid van de federale overheid, wat eigen ambtenaren betreft.

Zie de folder: <http://www.voordiversiteit.be/>

U kent de poster of de folder wel, met de kopjes van ambtenaren op. Ik nam gisteren op mijn postkantoor (dat nog heel even bestaat) nog een foldertje, nadat ik de voorbije maanden al vaak naar poster had gestaard op perrons. Mijn burens zouden die folder moeten meepakken en begrijpen.

- Zelfs ik, die toch al eens heeft nagedacht over diversiteit, begrijp de folder niet. Diversiteit, is allerlei soorten mensen, maar *Diversiteit is ook de rijkdom aan carrières en beroepen ...* Diversiteit is dus veel van vanalles, en dat is goed, zo zegt de overheid mij.

- Wat er vooral niet in de folder staat en cruciaal is, is of men Belg moet

zijn om bij de federale overheid te werken.

- Wat de mooie intenties van de federale overheid o.a. in de praktijk betekent is de etnische registratie van alle 80.000 ambtenaren.

Minister Dupont antwoordde het eind november duidelijk op vraag in dit verband van het Spirit kamerlid Annelies Storms: vanaf 2007 komt er een 'etnische registratie' van alle federale ambtenaren. Annelies Storms is blij met die etnische registratie. Ik weet van de problemen die opgeleverd worden door het niet kunnen 'tellen' van allochtonen, maar ik denk dat ik dan toch nog liever worstel met die problemen, dan dat er in 2007 gestart wordt met 'etnische registratie'.

3. Slecht beleid:

Het slechte concept leidt tot slecht beleid.

Door zijn onduidelijke en problematische inhoud kan 'diversiteit' eigenlijk enkel aanleiding geven tot slecht beleid. Het is beleid dat geen duidelijke doeleinden uitspreekt of kan uitspreken, door de dubbelzinnigheid die in het begrip 'diversiteit' zit opgesloten.

Voor vrouwen is dit uitermate belangrijk. Ik wil de aanwezigen herinneren aan een aantal begrippen, die *eertijds* belangrijk zijn geweest in het kader van *de positie van de vrouw* (zoals dat dan heette) en in het kader van gelijke kansen beleid (m/v). Ik gebruik opzettelijk deze archaïsche terminologie. Laat ons even terugdenken aan emancipatie, bevrijding, opheffing van onderdrukking, autonomie, (economische) zelfstandigheid, zelfbeschikking, integriteit van het eigen lichaam, zelfontplooiing, ... Herkent iemand het nog ?

Vinden we die begrippen nog belangrijk ? Ik denk dat ze nog steeds fundamenteel zijn. Ik denk dat ze constituerend zijn voor het leven van vrouwen zoals het nu is, en in het vooruitzicht zou mogen gesteld worden voor jonge vrouwen. Het zijn begrippen en een werkelijkheid die niet mogen onderuit gehaald worden. Communicatiebureau's mogen er voor mijn part nieuwe labels voor bedenken, maar ik hecht wel aan de inhoud.

Kunnen we daar aan werken, in het kader van 'diversiteit'. Ik vrees van niet, want ik zie dat we de discussie niet durven voeren. Ik zie dat 'diversiteit' ervoor zorgt dat we de discussie niet voeren.

Wat betekent women's liberation ? Zijn hiervoor zoveel (diverse) interpretaties ? Ik denk het niet. Het betekent al die 'ouderwetse' dingen

die ik net opnoemde. Dat ‘bevrijding’ misschien best gerealiseerd kan worden door bij de vrouwen zélf te beginnen, dat is een methodiek binnen het vormingswerk, geen doelstelling van het beleid.

In de praktijk weet iedereen dat ‘diversiteit’ verwijst naar etnisch-culture minderheden, allochtonen, multiculturele samenleving. Ik kreeg bijvoorbeeld gisteren een oproep om scripties in te dienen in het kader van de scriptieprijs van de Stad Antwerpen, de Diversiteitsprijs 2007 genaamd. Niemand die veronderstelt dat dit over vrouwen gaat.

Het is een illusie te denken dat de problematiek van ‘kansengroepen’ zo ‘transversaal’ is dat de problematiek van vrouwen en allochtonen in dezelfde abstracte termen kan gevat worden. Vrouwen zijn in grote getale hoogopgeleid, alle hoogopgeleide vrouwen zijn aan het werk, laag opgeleide vrouwen zitten in grote getalen in de werkloosheidsval, vrouwen zijn slachtoffer van seksueel geweld, vrouwen hebben te maken met de loonkloof, vrouwen geraken niet door het glazen plafond, vrouwen zijn de grootste literatuurconsumenten, vrouwen zijn bezig aan een gigantische omslag in hun rolopvatting, vrouwen plegen weinig criminele daden, vrouwen lijden aan x-voudige belasting, de meeste Vlaamse vrouwen zijn recent gesecculariseerd, Vlaamse vrouwen hebben hun strijd tegen de Kerk gewonnen, vele vrouwen zijn intiem verbonden met mannen (en indien niet, dan heeft het feit dat de meeste vrouwen dat wél zijn een invloed op zij die dat niet zijn), veel vrouwen krijgen kinderen en de mensen (mannen) waarmee zij vaak in concurrentie zijn krijgen die niet (en indien vrouwen geen kinderen krijgen, dan heeft het feit dat de meeste vrouwen wel kinderen krijgen een invloed op zij die ze niet krijgen)

Hoe moet ik deze problematiek vergelijken met de typische problemen van allochtonen: slechte huisvesting, armoede, slechte scholing, slechte buurten, hoge criminaliteitscijfers, taalproblemen, grote groepen met dezelfde godsdienst, externe wortels en bindingen, ...

Uitzonderingen zijn legio, maar de cijfers zijn er ook, en ik gebruik ze enkel om te zeggen dat de situatie van vrouwen niet moet vergeleken worden met de integratie en emancipatie van allochtonen en nieuwkomers.

Leg mij geen dingen in de mond die ik niet zeg: ik zeg enkel dat het

onderscheid m/v en het onderscheid allochtoon/autochtoon onderbrengen onder één containerbegrip 'diversiteit' niet nuttig is. Integendeel, het is gevaarlijk voor vrouwen. Hiermee heb ik niet gezegd dat er geen integratiebeleid dient gevoerd te worden en dat er geen bijzondere aandacht dient besteed te worden aan de toekomst van allochtone vrouwen in België.

4. Vechten voor kruimels

Een deel van het 'diversiteits'beleid valt onder 'gelijkekansenbeleid'. Een minister voor 'vrouwenzaken' hebben wij in België en in Vlaanderen nooit gekend. De 'eigen' minister heeft steeds een bredere titel gehad, 'maatschappelijke emancipatie' of 'gelijke kansen' (van o.a. vrouwen/mannen). Het terrein was echter in grote lijnen goed afgebakend. Nu worden we ondergestroomd door 'diversiteit'.

Het is slecht voor vrouwen om op eigen terrein te moeten vechten voor de kruimels. 'Diversiteit' dwingt ons in die positie, en dat mag men vrouwen niet aan doen. Het tast de mogelijkheden voor vrouwen zelf aan, en het tast ons vermogen tot betrokkenheid bij andere groepen aan. Het tast ook onze perceptie aan van wat we samen met beleid kunnen doen.

=====